

Lauri Posti 1908 – 1988

Valok. Studio Kuvasiskot

Vähän ennen 80:tta syntymäpäiväänsä, 6. maaliskuuta 1988 kuoli Helsingissä akateemikko Lauri Albert Posti. Hän oli syntynyt maanviljelijän poikana Liedosassa. Jo tiivis valikoimakin Lauri Postin elämänuran merkkitapahtumista osoittaa hänen elämänuransa mittavuutta. Hän aloitti yliopistouransa Helsingin yliopiston tutkimusassistenttina 1938–39 ja oli sitten itämerensuomalaisten kielten dosenttina 1942–45, suomalaisen filologian apulaisprofessorina 1945–53 ja itämerensuomalaisten kielten professorina 1953–71. Hänen moniin luottamustoimiinsa kuuluivat toimiminen historiallis-kielitieteellisen osaston varadekaanina 1957–60, dekaanina 1960–66, ylioppilastutkintolautakunnan puheenjohtajana 1953–66, Suomen ja

Neuvostoliiton välisen kulttuurivaihtokomitean puheenjohtajana 1963–68, Neuvostoliittoinstituutin neuvottelukunnan puheenjohtajana 1968–77, opetusministerinä 1975 ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen johtokunnan puheenjohtajana 1976–79. Hyvin pitkän päivätyön hän teki Suomalais-ugrilaisen Seuran toimihenkilönä vuosina 1938–80. Suomalaisen tiedeakatemian jäsen Posti oli vuodesta 1948 ja Suomen tiedeseuran jäsen vuodesta 1973. Hän oli Tarton ja Jyväskylän yliopiston kunniatohtori ja Kotikielen seuran, Suomalais-ugrilaisen Seuran ja Friedebert Tuglas -seuran kunniajäsen. Akateemikon arvo hänelle myönnettiin v. 1975.

Kuten monen muunkin kielentutkijan, niin myös Lauri Postin tutkijanura alkoi äidinkielestä, vieläpä aivan kotipitäjän Liedon murteesta, kun hän 23-vuotiaana julkaisi Virittäjässä artikkelin »Pääpainollisen tavun vokaalin paradigmaattista kvantiteettivaihtelua Turun ylämaan murteessa» (Vir. 1931). Hänen tutkimusongelmanaan siinä oli se, miksi vanhat lietolaiset ääntävät tietyt sanat ensimmäisen tavun vokaalia venyttäen. Nuorillakin ilmiö oli ainakin vielä kymmenkunta vuotta aiemmin ollut siksi huomattava, että artikkelin kirjoittaja muisti kansakoulussa vieraspaikkakuntalaisen opettajan nimenomaan kehottaneen oppilaita sitä puheessaan välttämään. Näin Lauri Postin ensimmäinen tieteellinen probleema juontaa juurensa jo hänen kansakouluvuosiltaan. Nuoren tutkijan yksinkertainen selitys outoon pidentymisilmiöön oli toisen tavun loppukonsonan-

Katsauksia

tin kadosta johtunut sanan lyheneminen. Tämä sijaispidennysselitys pätee edelleen.

Seuraavana vuonna Posti julkaisi niin ikään Virittäjässä toisen tutkielmansa, joka koski *virka*-sanankuperää; se oli alkuaan Kotikielen Seurassa edellisenä vuonna pidetty esitelmä. Tämän Lauri Postin ensimmäisen sanahistoriallisen artikkelin virikkeenä oli kirjoittajan samana vuonna tekemä ensimmäinen tutkimusmatka vatjalaisten pariin Narvaan. Vatjalaisaineistostaan hän saattoi päätellä, että vatjan *virka* tarkoittaa 'riviä, jonoa, (helmi)nauhaa'. Vastaavanlaisia merkityksiä hän löysi toistenkin itämerensuomalaisien kielten vastaavalle sanalle tai sen äännevastineelle, ja lisävahvistuksen antoivat suomen murteista saadut tiedot. Kantasuomalainen *virka* osoittautui ansatieksi. Terho Itkonen onkin sattuvasti otsikoinut 75-vuotiaasta Lauri Postista Virittäjään 1983 kirjoittamansa artikkelin: »Pitkän virkotien kokija». Posti myös totesi, että jo äännteellisistä syistä on hyvin epävarmaa, että *virka*-sana olisi germaaninen laina, kuten oli oletettu. Jalo Kalima osoittikin sen 1941 balttilaiseksi lainasanaksi. V. 1932 tuli julki myös Lauri Postin ja Lauri Kettusen tekstijulkaisu Näytteitä vatjan kielestä (194 s.), jossa Posti julkaisi Kukkosin vatjan keräelmiään 36 sivua ja pääosin käänsi muutkin tekstit.

Kun Lauri Posti oli lähtenyt liikkeelle äänneopista ja siirtynyt sanahistoriaan, niin jo kolmannessa artikkelissaan hän pureutuu muoto-oppiin. Näin hänen tutkijan virkotiensä lähtee etenemään kolmikaistaisena. Vuonna 1934 ilmestynyt Virittäjän-artikkelin aiheena on vatjan ja viron *a*-, *ä*- monikon alkuperä. Kantasuomesta lähtien hän osoittaa, miten tämän monikkotyypin avulla on pyritty välttämään yksikön ja monikon useimpien sijojen yhteenlankeamista tiettyssä sanatyypissä.

Ylioppilas Postin ainestenkeruumatkat kotimaakunnassaan 1930 ja 1933 ja Virossa asuvien vatjalaisten parissa kesinä 1932 ja 1933 antoivat hänen tutkijan-

uralleen vahvan pohjan. Aivan ilmeisesti tutkimusmatkojen innoittama on myös v. 1934 Kalevalaseuran Vuosikirjassa ilmestynyt tutkielma »Vatjan kielen *k > tš* äännevuokoksen iästä». Hänen huomionsa oli varmaankin kiintynyt erityisesti tähän vatjan äännepiirteeseen, kun se puuttuu juuri hänen tutkimastaan Kukkosin vatjasta. Kuten jokaiseen Postin tutkielmaan, niin tähänkin sisältyy jotakin aivan uutta. Oikeastaan Posti jatkaa siitä, mihin virolainen F. J. Wiedemann oli lopettanut osoitettuaan, että Latviassa asuneet salaperäiset kreevinit olivat vatjalaisia. Nyt Lauri Postin uusi oivallus on se, että kreevinit olivat lähtöisin juuri Kukkosista, vatjalaisalueen läntisimmästä kylästä, josta heidät oli viety sotavankeina Latviaan 1400-luvulla.

Samaan aihepiiriin Posti muuten palasi neljännesvuosisata myöhemmin pohdittaessaan vatjan *k > tš* -muutoksen syytä (SUSA 1958). Hän päätyi siihen tulokseen, että muutos oli tapahtunut muinaisvenäjän vaikutuksesta. Tästä sukeutui sitten hänen ja virolaisen Paul Aristen kesken tietehistoriallisesti ja tutkimusmetodisesti mielenkiintoinen väittely. Ariste näet katsoi, että kyseinen muutos oli voinut tapahtua ilman vierasta vaikutustakin puhtaasti kielen omin foneettisin edellytyksin. Posti vastasi, että kyllä on voinut, mutta miksi sitten ainoastaan pienessä vatjan kielessä eikä missään muussa suomalais-ugrilaisessa kielessä. Tämä debatti on edelleenkin oikea tutkimushistoriallinen helmi, ja se osoittaa, miten tieteessä voi kaksi eleganttia selitystä elää sovussa rinnastusten, eikä erotuomaria välttämättä tarvita. Mainittu edellinen vatjalaisartikkeli on vielä muissakin suhteissa merkittävä kirjoittajansa tuotannossa. Siinä on jo näet esillä yksi Postin tieteellisen kiinnostuksen keskeiskohteista, nimittäin vieraan kielen vaikutus naapurikielen. Tämä tutkielma oli myös vaikuttamassa tekijänsä jo nuorena saavuttamaan maineeseen, siihen, että Postin sanottiin olleen tunnettu tutkija jo ylioppilaana.

Lauri Postin tutkimusmatkat jatkuivat v. 1934, kun hän yhdessä Lauri Kettusen ja Paavo Siron kanssa oli vepsäläisten luona. Posti oli juuri saanut arvostetun Helsingin yliopiston konsistorin myöntämän kamarineuvos Herman Rosenbergin stipendin, joka on tarkoitettu tieteellisiin ulkomaanmatkoihin ja jonka turvin hän ilmeisesti halusi perehtyä erityisesti vepsään. Lisäksi hän matkaili laajalti itämerensuomalaisten kielten alueella ja naapurimaissa ja hankki samalla laajan kielitaidon, josta Lauri Posti olikin tunnettu. Hän oppi venäjää Leningradissa, vepsää Valamon luostarissa, viroa Tartossa, viron murteita Koivassa ja Lutsissa, vatjaa Narvassa, lättiä ja liettuaa Riiassa, liiviä Liivinrannassa.

Tuloksia Vepsän-matkalta alkoi pian näkyä, kun Posti julkaisi artikkelinsa vepsän vokaalisoinnusta (Vir. 1935). Vokaalisoinnun suomalais-ugrilaisuudesta oli väitelty vuosikymmeniä. Vokaalisoinnun vanhuutta vastaan olivat todistaneet useat tutkijat, painavimmin Lauri Kettunen, jonka käsityksen mukaan vepsässä ei ole ollutkaan vokaalisointua eli etu- ja takavokaalien esiintymistä samassa sanassa. Posti puolestaan osoitti vakuuttavasti itse kerättyyn aineistoon perustuen, että vepsä palautuu vokaalisoinnolliseen kantaan. Juuri tämä on nykyisin hyväksytty käsitys. Edelleen tutkija osoittaa, että vokaalisoinnun häviäminen tästä kielestä selittyy venäjän vaikutuksesta. Artikkelin viimeinen virke kuuluu näin: »Tämä lopputulos tukee sitä käsitystä, että vokaalisointu kuuluu kielikuntamme kielten vanhoihin yhteisiin äänneominaisuuksiin.» Posti palasi vielä samana vuonna teemaansa artikkelissa »Vielä vepsän vokaalisoinnusta» Kettusen poleemisen kirjoituksen jälkeen.

Jo seuraavana vuonna Posti pääsi liivin pariin, jonka tutkimisessa hän oli saavuttava suuria tieteellisiä voittoja. Hyvän lätin kielen tuntemuksensa perusteella hän saattoi jo heti Liivirantaan saavuttuaan korvakuulolta tehdä kaksi merkittävää havaintoa, nimittäin että

liivissä tavataan suurin piirtein samantyyppiset ns. intonaatiot kuin lätissäkin ja että liiville ominainen katko tai sen puuttuminen eivät vielä sinänsä sisällä kaikkea, mikä erottaa tietyt muuten samantyyppiset sanat toisistaan. Katkollisia ja katkottomia tavuja erottaa toisistaan myös sävelkulku. Tämän havaintonsa hän saattoi todeta oikeaksi Riian yliopistossa dosentti Äbelen kanssa tekemissään foneettisissa kokeissa. Postin heti korvakuulolta tekemät havainnot tuovat mieleen kuulun tanskalaisen kielentutkijan Vilhelm Thomsenin, joka niin ikään ensi kuulemalta löysi liivin kielestä tämän erikoisen äännepiirteiden haastateltuaan muutaman tunnin liiviläisiä merimiehiä Kööpenhaminan satamassa. Aiemmat tutkijat eivät sitä olleet panneet merkille.

Tämä Postin artikkeli on myös tutkimushistoriallisesti tärkeä, sillä siinä todetaan ensimmäisen kerran liivin katko fonologiseksi, merkityksiä erottavaksi piirteeksi. Ja vieläkin merkittävämpää oli se, että tämä tutkimus oli ylipäänsä fonologian ensimmäinen varsinainen sovellus itämerensuomalaiseen kielentutkimukseen sen jälkeen kun Valentin Kiparsky oli tuonut tämän tutkimussuunnan Suomeen kirjoituksessaan »Johdusta fonologiaan» (Vir. 1932).

Jälleen Posti joutui palaamaan teemaansa professori Kettusen kirjoitettua poleemisesti, että tuskin voi olla puhuttakaan siitä, että liivi olisi intonaatioltaan samanlainen kuin sitä ympäröivä lätin kieli. Artikkelissaan »Lisää liivin intonaatioista» (Vir. 1937) Posti julkaisi jo osan Aarni Penttilän kanssa tekemistään foneettisista mittauksista, jotka sitten ilmestyivät kokonaan hänen ja Penttilän yhteisartikkelissa *Finnisch-ugrische Forschungen*issa 1941. Kun Kettunen jatkoi väittelyä kirjoituksessaan »Vielä liivin kielen intonaatioista» (Vir. 1937), Posti julkaisi toisen vastineen »Vieläkin liivin intonaatioista» ja saavutti tässä railakkaassa ottelussa näin jälkeen päin arvioituna erävoiton.

Artikkelissa »Eräs itämerensuomalai-

Katsauksia

nen genetiivimuodostus» (Vir. 1937) Postin tutkittavana ovat sellaiset yksitaivuiset pronomivartaloiden genetiivimuodot kuin Agricolan *nijnnen* 'niiden', *muinen* 'muiden', *ioinen* 'joiden' tai Keski-Pohjanmaan *näinen*, *noinen*. Mordvaan tukeutuen hän osoittaa sellaiset muodot kaksinkertaisiksi genetiivimuodoiksi.

Itämerensuomalaisten kielten astevaihtelusta Lauri Posti aikoi laatia laajan tutkimuksen, joka sitten kuitenkin jakaantui useaan eri yhteyteen. Laaja esitys »Über den stufenwechsel im wepsischen» (FUF 26/1938) on periaatteellisesti tärkeä samaan tapaan kuin vepsän vokaalisointututkielma. On näet kysymys siitä, onko vepsässä ollut astevaihtelua. Tutkija päätyy myönteiseen vastaukseen ja myös siihen, että lyydiläismurteet ovat astevaihteluedustukseen nähden periaatteessa samalla kannalla. Myös tästä astevaihtelukysymyksestä sukeutui monipolvinen tieteellinen väittely.

Liivin astevaihtelukysymysten käsitteilyllä on merkittävä sija Postin äännehistoriallisessa väitöskirjassa Grundzüge der livischen Lautgeschichte (1942). Tällöinkin hänen lopputuloksensa on se, että myös liivi on ollut astevaihtelukieli. Tästä tutkimuksesta tuli kansainvälisesti hyvin huomattu teos. Kun tunnettu ruotsalainen kielentutkija Bertil Malmberg kirjassaan »Nya vägar inom språkforskningen» (1959) esitteli lingvistiikan tärkeitä metodeja, hän mainitsi esimerkkinä sen, miten Lauri Posti on koordinaatistopiirroksen avulla selvittänyt eräitä liivin äänne muutoksia. Tässä teoksessa näkyvät Postille ominaiset tutkijanominaisuudet: esityksen tiiviys, selkeys ja naapurikielten, etenkin lätin tuntemus. Näkemystään liivin ns. umlaut-ilmioiden syistä Posti sovelsi myös skandinaaviin kieliin tutkimuksessaan »Till frågan om brytning och omljud» (1948; Uppsala universitets årsskrift).

Muoto-oppiin Posti palasi jälleen v. 1945, kun Virittäjässä ilmestyi hänen artikkelinsa »Itämerensuomalaisten kielten

passiivin tunnusten suhteesta». Siinä hän tarkastelee kaikkia itämerensuomalaisia kieliä, ja laajin on omiin keräelmiin perustuva vepsän osuus. Oikeastaan ratkaisevin todiste siinä käsiteltyyn ongelmaan löytyy kuitenkin lapista ja mordvasta, joiden pohjalta kirjoittaja päättelnee, että kantasuomessa on esiintynyt *nt*:llisiä frekventatiivimuotoja. Postin uusi väite oli se, että passiivin pitempi, *tt*:llinen tunnus on syntynyt kantasuomalaisena aikana *nt*-suffiksilla johdetussa frekventatiiviverbeissä, kun niiden konsonanttivartalon lopussa esiintynyt *t* on yhtynyt passiivin alkuperäiseen yksinäis-*t*:lliseen tunnukseen ja näin syntynyt geminaatta on kokonaisuudessaan käsitetty passiivin tunnukseksi. Samalla sai selityksensä se, miksi passiivissa on *a* eikä *e* esim. muodossa *annettiin* vaikka vartalo on *a*-loppuinen (*anta-*). Tämä selitys oli vuosikymmeniä yleisesti hyväksytty. Vasta v. 1984 passiivista käytyyn keskusteluun tuli uusia aineksia, kun ilmestyi Tapani Lehtisen tutkimus itämerensuomen passiivin alkuperästä.

Seuraavana vuonna Lauri Posti palasi niin ikään jo aloittamalleen alueelle, nimittäin sanojen alkuperän selvittelyyn tutkielmassaan »Etymologisia huomioita» (Vir. 1946), joka sisältää viiden sanan alkuperän selvityksen. Vaikka tämä artikkeli on vain parisivuinen, se osoittaa erinomaisesti laatijansa kieltenharrastuksen laajuutta. Näistä sanoista näet ensinnäkin vepsän kielen nuottatermi *vadžu* osoittautuu syrjäniläiseksi lainaksi, vepsän *bärbitada* 'kehrätä (värttinällä)' taas on balttilaisperäinen sana, ja Suomen *nestē*-sanallekin löytyy lähtömuoto (< *nestä-* 'tihkua, suotaa' < (Posti) **nepstā-*). Kaksi tässä artikkelissa käsitellyistä sanoista puolestaan on venäjän kielen murre sanoja, ja ne tutkimuksen tekijä osoittaa lainoiksi itämerensuomesta.

Tutkimus »Kantasuomen äännehistorian kysymyksiä» (1947) on sekä äänneettä muoto-opillinen. Siinä esitetty selitys **aiða*-verbien synnystä oli semmoiseen voimassa aina Tapani Lehtisen väi-

töskirjaan (1979) asti. Taivutusoppia koskee artikkeli »Vepsän refleksiivinen taivutuspäätte *-ste*» (Vir. 1948). Siinä Posti hylkää sen Tunkelon selityksen, että tässä olisi kyseessä virosta, vieläpä Saarenmaan murteesta asti tullut lainavaikutus, ja hän esittää puolestaan hyvin perustellun kielensisäisen analogiaselityksen.

Tutkielma »Suomen murteiden äännehistorian kysymyksiä» (Vir. 1951) on postimaiseen tapaan tiivis, vain 6-sivui- nen mutta periaatteellisesti hyvin merkittävä. Postin siinä antama selitys *nk*-yhtymän astevaihteluttomuudesta suomen murteissa on nykytermiä käyttäen strukturalistinen. Hän näet liittää *nk*:n astevaihtelun toisten nasaali + klusiili -yhtymien, nimittäin *nt*:n ja *mp*:n astevaihteluun ja sanoo näin muodostuvien astevaihteluparien (*nt* : **nd*, *mp* : **mb*, *nk* : **ng*) muodostaneen tasapainoisen ja symmetrisen systeemin niin kauan kuin tapahtuivat assimilatiot *nd* > *nn* ja *mb* > *mm*. Näiden muutosten johdosta syntyneet geminaatat sopeutuivat vaivatta olemassaolevaan äännesysteemiin, koska kieli tunsu ne jo ennestään. Mutta **ng*:n osalta syntyi pulma. Niinpä *ng*-yhtymä ei kaikissa murteissa sopeutunutkaan äännesysteemin symmetrisyyden vaatimukseen, ja se korvattiin systeemissä lähinnä olevalla konsonantilla, samalla joka esiintyi vahvassa asteessa. Tämä selitys osoittaa, että se oli täysin tuonaikaisen ja silloin hyvin modernin fonologian hengen mukainen. Tämän strukturaaliselityksen voimaa lisää se keksijänsä huomautus, että samanlainen selitystapa soveltuu hänen nähdäkseen myös viroon ja karjalaan (niiden vaihtelemattomuus-edustukseen).

Toinen hyvin mielenkiintoinen Postin tarkastelun kohde tässä artikkelissa on kantasuomalaisen *tts*-affrikaatan edustus Laatokan pohjoisrannikon murteissa. Tutkija sitoo sikäläisen pitkän liudentuneen suhuaffrikaatan *t'tš*:n (paikoin myös *t'tš'*) synnyn taidokkaasti venäjän kielessä tapahtuneisiin äänne- ja muutosmuutoksiin ja niihin perustuvaan kaksinkertaiseen ään-

teidenkorvaukseen, äännesubstituutioihin. Hänen lähtökohtanaan on silloisiin suomen murteisiin kuulunut äänneilmio, mutta jälleen on samalla kyse kokonaisuudesta kieltä, nimittäin karjala-aunusta koskevasta kielenpiirteestä. Tämä Postin selitys on oikeastaan jatkoa hänen edellisenä vuonna antamaansa selitykseen karjalan *s*:n alkuperästä. Senkin hän osoitti venäjän kielen äänne- ja muutosmuutoksista johtuvaksi.

Kun Lauri Posti piti esitelmän Petroiskoissa suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen symposiumissa v. 1974 aiheesta »Venäläis-suomalaiset kielelliset kosketukset ja niiden kielellinen merkitys», hän saattoi suurelta osin turvautua omiin tutkimustuloksiinsa. Tässäkin yhteydessä hän esitti myös aivan uuden sananselityksen. Kysymys oli suomen *ies*-sanasta, jota kielentutkijapolvi toisensa jälkeen oli pohtinut. Oli ollut vaikea äänneopillinen ongelma, miten tämän sanan vartalossa *ike*-oleva *k* voitaisiin ymmärtää, jos lähtökohtana on venäjän *igo*-sanalla vartalo **izese*-. Nyt Posti käytti selityksessään samaa menetelmää kuin joskus ennenkin, nimittäin äännekorvausta, substituutiota. Hän ensinäkin osoitti, että (*g* >) *d'z'* on voinut olla venäjässä vielä säilyneenä silloin, kun sieltä on lainattu sanoja suomalais-ugrilaiselle taholle. Edelleen hän oletti, että kun itämerensuomalaisissa kielissä ei lainauksen aikoihin ollut *g*:tä, joka olisi sopinut paremmin *d'z'*:n vastineeksi, täytyi turvautua *k*:hon. Hän huomautti, että myös useissa lapista suomeen lainatuissa sanoissa on affrikaatta *c* (= *t's'*) substituoitu *k*:lla ja että muinaisvenäjän *c* (= *t's'*) on sijattu *k*:lla sanassa *käämi*, jonka hän osoitti venäläiseksi lainaksi v. 1959 (Vir.).

Monia muitakin venäläisperäisiä etymologioita Postilta tuli vuosien mittaan: Inkerin runojen *paasto* (Vir. 1950), paikannimi *Paaskunta* (KSV 30, 1950), vatsan *rōppa*-sana (Vir. 1959), viron *kobras* 'majava' ja *mustuhut* 'miljoona' (Vir. 1960), suomen pukimen nimitys *tankki* (Erän toimi, 1965), *kääkä*-sana (Vir.

Katsauksia

1967), suomen *taro*-sana (SUST 150, 1973), suomen *vainu* (alkumerkitys 'haju') (KSV 54, 1974), *kerettiläinen* (Neuvostoliittoinstituutin vuosikirja 25, 1977), sana *tiere* ('palamaton paikka kaskessa, pielospää') (SUST 1982). Venäjää hän käyttää tukena myös selittäessään kalastusvälineen, ajoverkon nimityksen *kulle* perustuvan *kuulla*-verbin johdokseen *kuultaa*. Posti löysi puolalaisen lainasanankin, nimittäin kreevien *vatjan kappalüsch*-sanan (< lät. < puola; FUF 27, 1941). Inkerin runojen *paasto*-sanan selityksessä pääsee hyvin näkyviin Postille ominainen terävyys. Hän esitti sanalle täysin uskottavan venäjänkielisen etymologian ja samalla kumosi slavisti Jalo Kaliman sanasta esittämän selityksen. Kyseessä on sama sana, joka esiintyy karjalassa *pogostana* ('kirkonkylä'). Samalla Posti pääsi käsiksi *Paaskunta*-nimeen ja selitti senkin olleen alkuaan »Pogostakunta» (KSV 30, 1950).

Lähes yhtä komea on myös Postin keksimien balttilaisten lainasanojen luettelo. Jo mainitun veps. *bärbitada*-sanan lisäksi on mainittava *siikanen* (Acta Universitatis Tamperensis A 26, 1969), reen *kausta* (Vir. 1970), *vehmaro* (Kotiseutu 1972), *jutta* 'härän ieshihna', *keta-ra* 'reen kaplas', *lahti*, *ohdake* ja liivin *ki-ländäks* 'linnun kupu' (Baltistica 13, 1977). Postin tutkimukset osoittivat, että vanha kuljetusalan sanasto, erityisesti rekiterminologia, on enimmäkseen balttilaisperäistä ja sitä on saatu vetohärkäkulttuurin mukana. Balttilaislaina kätketty myös kreevininvatjan *mukolled*-sanaan, samoin eräänlainen lätin vaikutus saman murteen sanaan *k'ülme* (FUF 27, 1941).

Myöskään germaaninen lainaussuunta ei jäänyt Postilta huomiotta, kuten osoittavat seuraavat etymologiat: liiv. *kuoż* (< kas.; suom. *kuosi* < rts. < kas.), suom. *muona* (< rts. < germ.; viron ja liivin vastineet < kas.), liiv. *gùogâz* 'hanhi' (< alas.), suom. itämurt. *latjata* (< skand.) (Verba docent, 1959), vanhan kirjaviron (Müller) **Lössch* 'jokin eläin'

(< saks.) (Vir. 1960), liivin (Sal.) *ren'g'* 'Strömning' (< Viron ruotsalaismurt.), *silakka* (Vir. 1962), *vauhti* (Studier i nordisk filologi 58, 1971), *köyhä* (FUF 40, 1973), *lahja* (SUSA 77, 1981) ja *tili* (SUSA 77, 1981). Mielenkiintoinen on mm. *tili*-sanan selitys; sanan alkumerkitys on ollut 'lauta, johon lasku on kirjoitettu'.

1950-luvun alussa Lauri Postin kansainvälinen maine tutkijana nopeasti kohosi erityisesti kahden tutkimuksen ansiosta. Ollessaan 1940-luvun lopussa vierailevana professorina Indianan yliopistossa Yhdysvalloissa hän piti esitelmän viron kielelle ominaisista mutkikaista kestonvaihtelupiirteistä. Postin uusi väite oli, että virossa on foneettisesti kyllä kolme kestoastetta, mutta ylemmällä abstraktiotasolla, fonologisesti vain kaksi. Kun mainittu Postin esitelmä ilmestyi englanniksi Suomalais-ugrilaisen Seuran aikakauskirjassa («On Quantity in Estonian»; 1950), se sai aikaan hyvin vilkkaan tieteellisen keskustelun, ja voidaan sanoa, että Lauri Posti oli vuosikausia kansainvälisessä kielitieteessä kuuma nimi; niin hän oli esimerkiksi v. 1961 Helsingissä järjestetyssä 4:nnessä kansainvälisessä fonetiikan kongressissa. Posti puolusti käsitystään viron kvantiteeteista vielä Helsingin fennougristikongressissa 1965 pitämässään esitelmässä ja tapansa mukaan laajensi sen ulottuvuuksia, nyt myös riikinruotsia koskevaksi.

V. 1953 Posti julkaisi hyvin merkittävän tutkimuksen »From Pre-Finnic to Late Proto-Finnic», josta tuli pian kantasuomen kielikautta koskeva perustutkimus. Tunnettu kielentutkija Julius Mägiste nimitti sitä heti tuoreeltaan valankumoukselliseksi (Vir. 1953). Semmoiseksi sen teki se, että tekijä oletti germaanisen ja balttilaisen vaikutuksen muuttaneen perusteellisesti kantasuomen äännerakennetta. Uusinta oli se todistusketju, jonka mukaan suomen kielelle niin ominainen astevaihtelukin on syntynyt alkuaan germaanisten kielten vaikutuksesta. Juuri noihin aikoihin oli

yleensäkin vakiintumassa se käsitys, että itämerensuomalaisten kielten astevaihtelu ei ole suomalais-ugrilaista perua. Tämän nykyään selviönä pidettävän näemyksen ensimmäisiä puolustajia oli Postin opettaja Lauri Kettunen. Mutta mitä perua kieleemme astevaihtelu voisi olla, sen osoitti vasta Lauri Posti.

Osmo Ikola kirjoitti Pre-Finnic -teosta arvioidessaan, että myöhempi tutkimus ehkä osoittaisi, onko kyseisten vieraiden kielten vaikutus kantasuomeen muissa kuin äänneellisessä suhteessa ollut niin suuri, että voitaisiin olettaa näin syvälle käypää ja mullistavaa vaikutusta kielen äännerakenteeseen, ja edelleen, että mikäli Postin teoria osoittautuisi oikeaksi, niin se loisi uutta mielenkiintoista valoa kieleemme ja kansamme esihistoriaan (Vir. 1953: 309). Nyt neljännesvuosisata myöhemmin tiedämme, että Ikolan esittämät ehdot ovat toteutuneet. Erityisesti germaanisten lainasanojen tutkimus on osoittanut vakuuttavasti, että kantasuomalaisten kosketukset naapureihinsa ovat todella olleet niin pitkäaikaisia ja tavattoman läheisiä, että Postin rohkeasti olettamille äänneensijauksille ovat olleet edellytykset olemassa. Voisi sanoa, että jokainen uusi germaaninen tai balttilainen etymologia on omiaan vahvistamaan Postin teoriaa. Germaanisista lainasanoja on jo nyt löydetty niin paljon, että niistä tehdään Hollannissa sanakirjaa.

Voidaan sanoa, että niin viron kvantiteetteja kuin kantasuomeakin koskeva tutkimus olivat Postin kielitieteellisen perusnäemyksen hedelmiä, nimittäin sen, että hän tarkasteli kieltä järjestelmänä. Kielen systeemiluonteen huomioonottamisen Posti mainitsi myös virkaanastujaisesityksessään v. 1954 toisena äännehistorialliselle tutkimukselle keskeisenä pitämästään periaatteesta. Toisena tällaiselle tutkimukselle tärkeänä seikkana hän mainitsi sen mahdollisuuden silmälläpidon, että kielen äänneasussa tapahtunut muutos saattaa olla kieleen ulkoapäin tulleesta vaikutuksesta johtuva. Tällaisen silmälläpidon tulok-

sellisuudesta hän saattoi mainita osuvia esimerkkejä omista tutkimuksistaan. Vieraan kielen vaikutusta äänne muutoksiin Posti käsitteli tarkemmin v. 1966 teoreettisesti tärkeässä tutkielmassaan »Kann Lautwandel durch fremden Einfluss verursacht werden?» (Studia Fennica 12).

1960-luvulla Lauri Postin merkittävään saavutukseen oli se, että hän löysi itämerensuomalaisista kielten verbeistä uuden taivutuskategorian, mediaalisen kolmannen konjugaation (»Itämerensuomalaisen verbitaivutuksen kysymyksiä»; Vir. 1961). Tutkijanluonteelleen ominaiseen tapaan hän esitti uuden selityksen sellaiselle ongelmalle, jota monet olivat yrittäneet ratkaista. Hän löysi tälle taivutukselle vertauskohdan kreikan kielen aoristista ja latinan ns. semideponentti-verbeistä. Tämä oli kielitieteen puolella sentapainen rohkea rinnastus, jollaisia oli totuttu folkloristiikan puolella näkemään Martti Haavion huimissa suomalaisen ja antiikin mytologian yhdistelmissä. Kuten useimmat Postin teoriat, tämäkin on osoittautunut paikkansa pitäväksi.

Verbintaivutusta koskevien tutkimustensa komean sarjan Posti päätti vasta 1980 Turun kansainvälisessä fennougristikongressissa pitämänsä englanninkieliseen esitelmään, joka käsitteli itämerensuomalaisten kielten refleksiivitaivutuksen alkuperää ja kehitystä. Siinä hän veti koko refleksiivitaivutuksen synnyn muinaisvenäjän refleksiivitaivutuksen vaikutuksen piiriin.

Monet Postin verbien johto-oppia ja taivutusta koskevat tutkimukset ovat sittemmin olleet synnyttämässä monia jatkotutkimuksia. Näin on muoto-opissakin käynyt kuten äänne-opissa: Lauri Posti oli pysyvien tutkimustulostensa lisäksi verraton tieteellisen keskustelun viritäjä.

Lauri Postilla oli jokaisella vuosikymmenellä jotain tärkeää annettavaa tieteelle. 1970-luku oli etymologioiden vuosikymmen. Hänen viimeisen vuosikymmenensä merkittävimäksi julkai-

Katsauksia

suksi jäi vatjan kielen Kukkosin murteen sanakirja (XXVI + 631 s.). Se on akateemikon teos, jonka ainekset oli kerännyt 23–24-vuotias ylioppilas Lauri Posti. Kuten yleensä tieteenalamme sanakirjat ja tärkeät aineskokoelmat niin tämäkin teos on pysyväarvoinen. Kukaan muu ei ole aikoinaan siinä määrin talentanut kyseisen nyt jo täysin hävinneen murteen sana-aarteita.

Lauri Postilla oli tapana tähdentää oppilailleen, että ongelman kimppuun on käytävä kaikki aseina. Hänen omat aseensa olivat harvinaisen terävät. Nyt akateemikko Posti on poistunut tieteen taistelukentiltä henkilönä, mutta parhaat aseet, hänen tutkimuksensa pysyvät.

SEPPO SUHONEN

Béla Kálmán 75-vuotias

Valok. Pertti Virtaranta 1982

Béla Kálmán

Debrecenin Kossuth Lajos -yliopiston täysinpalvellut suomalais-ugrilaisen kielitieteen professori akateemikko Béla Kálmán täytti 28. helmikuuta 75 vuotta. Hän syntyi Lakompakin kylässä Sopronin läänissä Länsi-Unkarissa, kävi oppikoulua Szombathelyssä ja ryhtyi sen jälkeen Budapestin yliopistossa opiskele-

maan ranskaa ja saksaa. Sittemmin hän vaihtoi saksan unkariin. Suomalais-ugrilaiseen kielitieteeseen hän perehtyi kuuluisassa Eötvös-kollegiumissa Zoltán Gomboczin johdolla. Jo noina vuosina hänellä oli mahdollisuus täydentää opintojaan stipendiaattina Virossa, jossa hän vietti kokonaisen vuoden. Opiskeluajoilta ovat peräisin myös Kálmánin ensimmäiset tieteelliset julkaisut. Jo v. 1934 ilmestyi Magyar Nyelv -aikakauslehdessä hänen merkittävä havaintonsa unkarin *szül* (~ *sün*) 'siili'-sanan vogulilaisesta vastineesta, jonka hän oli löytänyt Palakselta, ja lähinnä seuraavien vuosien tieteellisestä aktiivisuudesta kertovat lukuisat artikkelit, katsaukset ja kirja-arvostelut.

Valmistuttuaan v. 1936 yliopistosta Kálmán toimi aluksi opettajana eri kouluissa. Tuolloinkaan tiede ei jäänyt syrjään. Väitöskirja obinugrilaisista eläinten nimistä ilmestyi 1938. Sitten seurasivat levottomat sotavuodet, joista osa merkitsi Kálmánille myös sotavankeutta. Rauhan palattua hän sai paikan Budapestin yliopiston filosofisen tiedekunnan dekaanin sihteerinä. Tämän toimen ohessa hänellä oli mahdollisuus pitää myös joitakin opetustunteja. Vuonna 1949 hän tuli Unkarin tiedeakatemian kielitieteen laitoksen palvelukseen, lähinnä unkarin murreatlaksen toimitustyöhön, minkä lisäksi hänelle uskottiin myös Bernát Munkácsin vogulilaisen jäämistön julkaistavaksi muokkaaminen. Kun sitten Géza Bárczi jätti Debrecenin yliopiston unkarin kielen professuurin siirtyäkseen vastaavaan tehtävään Budapestin yliopistoon, oli seuraajaehdokkaiden joukossa kaksikin ansioitunutta tiedemiestä, Béla Kálmán ja István Papp. Virantäyttöprosessi sai v. 1952 molempien kannalta onnellisen ratkaisun: unkarin kielen professuurin rinnalle perustettiin itsenäinen suomalais-ugrilaisen kielitieteen oppituoli. Sen sai Kálmán, kun taas unkarin oppituolin peri Papp.

Béla Kálmánin tieteellinen toiminta näyttäytyy hänen julkaisujensa valossa ihmeteltävän rikkaana ja monipuolisena.